
El moviment social en contra de la violència domèstica

Eva Bermúdez

Lidia Rosal

Universitat Autònoma de Barcelona

Resumen: El estudio analiza el nacimiento de un Nuevo Movimiento Social vinculado al feminismo y articulado en torno al rechazo explícito de la violencia doméstica. Este movimiento está dirigido a paliar dicha violencia por razón de sexo en las desiguales relaciones de poder entre hombres y mujeres. Destacamos también la actualidad de este movimiento nacido en los dos últimos años fruto de la movilización de una gran diversidad de actores.

Paraules clau: Mujer, violencia doméstica, movimiento social, Nuevos Movimientos Sociales, demandas, desigualdad, género.

Abstract: The study analyzes the sprinning of a New Social Movement attached to the feminism and articulate against the domestic violence. This movement is resorted to break the violence for reasons of genus in the unequal relations of power between men and women. We emphasize the fact to be the topic of the day, borns since two years ago, product of the mobilitation of a rich diversity of actors.

Key words: Woman, domestic violence, social movement, New Social Movements, demand, inequality, genus.

Feminisme i moviment versus la violència domèstica

Hem considerat oportú situar en un context teòric el moviment social que exposem en el present article. A continuació farem un breu recorregut pels models d'interpretació que ofereixen alguns autors que ens serviran de marc per entendre l'especificitat del moviment en contra de la violència domèstica, sobretot pel que fa al seu origen.

En el món dels estudis sobre participació política, acció col·lectiva i moviments socials, existeixen diferents punts de vista teòrics que es conformen com a eines metodològiques utilitzables a l'hora d'interpretar la realitat de la mobilització social.¹

Segons Pont i Vidal (1997), el fenomen dels Nous Moviments Socials (NMS) és interpretat des de tres punts de vista teòrics: l'*estructuralista* (Offe), el *sistèmic* (Habermas, Offe) i el *neomarxista* (Hirsch). Això no obstant, malgrat l'existència de tres posicions divergents, els NMS es poden estudiar en quatre nivells d'anàlisi: 1. Estudi dels motius que porten les persones autònomes a participar en moviments d'aquest tipus; 2. Àmbit que estudia l'organització, l'estructura dels grups, el finançament, l'articulació, les xarxes d'interacció, etc.; 3. La relació entre els NMS i el sistema institucional (sense oblidar la dimensió política dels NMS); 4. Els objectius i valors del moviment que s'analitza, de la mateixa manera que el context econòmic i cultural que serveix de marc per al desenvolupament dels moviments socials.

Pel que fa a l'origen dels NMS, hi ha dues perspectives: la cíclica i la lineal (Pont i Vidal, 1997). La perspectiva cíclica interpreta els NMS «com una reactivació pendular de la protesta antimodernista que acompanya la formació de la societat burgesa» (Pont i Vidal, 1997, p. 20).

La perspectiva cíclica és compartida per J. Astelarra (1997) quan parla del moviment feminista. L'autora caracteritza el feminisme com un moviment social desenvolupat en «temps discontinus de visibilitat i de mobilització. Però entre l'un i l'altre període de presència activa, existeix una xarxa de dones i organitzacions de dones que continuen actuant» (J. Astelarra, *Debate*, 1997). Les discriminacions

1. L'aparició de Nous Moviments Socials ha donat peu a l'elaboració d'un nombre no gens menyspreable d'estudis i de models d'anàlisi per part d'autors com C. Offe, J. Habermas, J. Raschke, R. Inglehart, que s'han dedicat a interpretar-los. J. Pont i Vidal (1997) es pregunta si el naixement dels NMS és producte de la incapacitat del sistema politicoadministratiu per resoldre els problemes existents i proposa el model teòric elaborat per C. Offe i J. Habermas com a marc d'anàlisi dels NMS.

de diferent tipus generen reivindicacions específiques per a cada etapa històrica.

El moviment feminista partiria de la Revolució Francesa i seria rellevat pel sufragisme. Un cop les sufragistes van aconseguir el vot, es va donar per acabat el feminisme. No obstant això, als anys setanta tornaria a emergir com a moviment social amb noves reivindicacions. Conseqüentment, segons aquesta interpretació, el moviment de dones maltractades es podria configurar com una resurrecció més del moviment feminista.

El punt de vista lineal observa els NMS com un fenomen actual que s'origina a partir dels efectes negatius del creixement industrial, de l'augment de la burocràcia i com a resposta a l'immobilisme parlamentari. J. Raschke proposa una definició emmarcada en aquesta perspectiva:

Moviment Social és un fenomen racional. Això no vol dir que cada moviment sigui l'apropiat esforç per a la superació del descontentament estructural (segons l'estricta procediment del càlcul finalitat-mitjans). Tampoc no significa que un moviment social estigui lliure d'elements no instrumentals de l'acció, com per exemple elements expressius de l'acció. Vol dir només que —d'una manera o d'una altra— en tots els moviments es troben interrelacionades les causes, les finalitats, la mobilització i l'acció, de tal manera que la majoria de vegades es confirmen les acceptacions racionals globals.²

Raschke ens ofereix tres criteris de diferenciació pel que fa als moviments socials:

1. Fenomen social estructurat. La seva acció es dirigeix a modificar unes bases estructurals preexistents. En el cas del moviment que tractem, podem considerar que la voluntat de les associacions i dels actors, en general, està dirigida a canviar la desigualtat estructural sexual en les societats actuals. En aquest cas, la via per la qual es vol superar la desigualtat seria lluitant per eradicar de forma definitiva la violència de gènere.

2. Fenomen històric. Els tipus de moviments socials que es donen en una societat depenen del nivell de desenvolupament econòmic i industrial i de les pautes culturals predominants. Això mateix també és observat per R. Inglehart. Segons aquest punt, el moviment que estudiem no seria pas un cicle o un ressorgiment més del moviment feminista (com defensa la teoria cíclica), sinó

2. RASCHKE (1985), p. 17.

que hauria nascut com a moviment autònom gràcies a un context social, polític, econòmic i cultural determinat que el dota de personalitat pròpia.

3. Fenomen de diferenciació social. Qualsevol moviment social no té el mateix tipus de recursos que un partit polític. Al contrari, un moviment social té uns recursos econòmics, polítics i estratègics limitats. En pàgines successives es podrà comprovar l'abast d'aquest fenomen de diferenciació social.

Solament, subratllarem que el moviment en contra de la violència domèstica es presenta com un únic moviment (un tot), lligat al feminisme com a mare que l'educa, però independent en la mesura que es caracteritza per la seva racionalitat.

A continuació, apuntarem com se circumscriu el moviment social en contra de la violència vers les dones dintre de les característiques fonamentals del concepte de moviment social:

1. Orientació emancipatòria. Aquest moviment vol trencar la subordinació que l'home exerceix sobre la dona en forma de violència i maltractaments —ja siguin psíquics o físics—, i, en general, posar fi a la relació de supeditació del sexe femení al masculí, sobretot en la família.

2. Orientació cultural. Persegueix un canvi de la cultura i dels rols socials encaminat a posar fi a l'estructura patriarcal de la família i a aconseguir la igualtat de sexes, i d'aquesta manera solucionar el problema de la violència domèstica. A més, busquen per part de tota la societat el reconeixement dels maltractaments en el nucli familiar com un problema que va més enllà de la privacitat.

3. Composició social heterogènia. Aquest moviment social està integrat per col·lectius i associacions de dones maltractades, associacions de dones soles o divorciades, dones membres de partits polítics de tot l'espectre ideològic, dones que ocupen alts càrrecs de l'Administració, lobbies, sindicats...

4. Objectius i estratègies d'acció diferenciats. L'objectiu prioritari és aconseguir la condemna social de la violència domèstica, i d'aquesta manera eliminar aquesta xacra social.

5. Estructura descentralitzada i antijeràrquica. Es coordinen per mitjà de fòrums, plataformes i manifestacions que es duen a terme a diferents llocs. No existeix un centre de decisió que organitzi les activitats de manera centralitzada i jeràrquica.

6. Politització de la vida quotidiana i de l'àmbit privat. Una cosa tan privada com la violència domèstica, i a més, tan amagada durant tants anys, ha sortit a la llum pública i és denunciada gràcies a sec-

tors progressistes i professionals de dones dedicades a la política. Els motors del moviment social en contra de la violència domèstica són precisament dones militants en partits polítics i sindicats i fins i tot alts càrrecs de l'Administració, i no tant les dones íntimament afectades pel problema.

7. Mètodes d'acció col·lectiva no convencional. Manifestacions, discursos...

Hipòtesis

Basarem el nostre article al voltant de la idea que des de l'estiu de 1997 ha sorgit aquest nou moviment social fonamentat en el rebuig explícit de la violència vers la dona en l'àmbit familiar. Així, doncs, des del nostre punt de vista, destaquem que aquest moviment neix intrínsecament lligat a la publicitat mediàtica que s'ha fet sobre casos puntuals de maltractaments a les dones.

Per tant, es dona a conèixer públicament una xacra social que té tants anys d'antiguitat com la mateixa desigualtat de gènere. Tanmateix ens podríem preguntar: per què esclata el boom de notícies a partir d'aquell estiu i no en un altre moment? S'ha de tenir en compte que és un període de l'any en què el volum de les notícies de política nacional i internacional és més baix, cosa que comporta l'increment de les pàgines de societat i fets diversos. A més a més, hi ha la necessitat de nodrir programes televisius sensacionalistes i premsa groga. De tota manera, la publicació de diverses notícies sobre dones assassinades pels seus marits o companys va contribuir en gran mesura a la presa de consciència de l'existència d'aquest problema.

La gran mare del moviment que tractem és el conegut moviment feminista que va sorgir als anys setanta. L'objectiu d'aquest radicava en el canvi de l'estructura desigual entre homes i dones de la societat. Conseqüentment, el moviment social en contra de la violència domèstica tindria com a base de fons, com el moviment feminista, la desigualtat entre sexes; en canvi, el motor d'acció és la manifestació clara en contra dels maltractaments a dones. D'aquí es pot subscriure que la violència domèstica és la punta de l'iceberg (la part que de cara a la societat s'expressa de forma més explícita) d'un problema més greu, que, com hem comentat, és la desigualtat sexual de les societats en les quals encara es perllonguen les relacions patriarcals.

Es pot considerar que les manifestacions relacionades amb aquest moviment han passat de figurar com un punt més en l'agenda de

reivindicacions de les associacions feministes, a prendre cos propi, i d'aquesta manera convertir-se en un moviment social amb força pròpia.

Podríem tractar el fenomen des de dues vessants diferents:

a) Sorgeix com a extensió de la revolució de la dona. Aquesta extensió es podria relacionar amb un moment d'oportunitat política, cosa que es tradueix en una conjuntura política i social que afavoreix l'aparició del moviment.

b) Les societats industrials avançades tendeixen al *postmaterialisme* (Ronald Inglehart, 1981). Les demandes per part de les organitzacions de dones estan vinculades a nous tipus d'interessos i de necessitats socials. S'estaria produint un canvi en les peticions de caràcter feminista: aquestes demandes anirien de la millora de l'àmbit col·lectiu, més públic, a l'àmbit individual, més privat.

Ens decantem per les posicions de R. Inglehart pel que fa a allò que entenem per moviments socials:

La dimensión materialista/postmaterialista ha jugado un papel crucial en el surgimiento de la ola de nuevos movimientos sociales que se han hecho cada vez más importantes en los últimos años. Lo cierto es que el surgimiento de los nuevos valores no ha sido el único factor implicado, también han contribuido los problemas objetivos, las organizaciones y las ideologías. Y el surgimiento de los nuevos movimientos sociales debe mucho al aumento gradual en el nivel de habilidad política entre las masas de población, lo que a su vez se debe a que la educación se ha difundido más y la información política se ha identificado. Pero el surgimiento de nuevas prioridades valorativas también ha sido un factor importante.³

El canvi de valors és degut, per tant, a l'augment del nivell d'educació, a l'habilitat política i al predomini dels valors postmaterialistes, factors que han generat l'aparició d'un moviment en contra de la violència exercida sobre les dones.

No es tracta, per tant, de l'emergència d'un problema que abans no existia (la publicitat de les xifres de maltractaments en un termini de dos anys enrere no es tradueix en el naixement del problema), sinó que el motor generador del moviment és constituït per la presa de consciència de les dones, que tenen un nivell cultural més alt o, si

3. INGLEHART (1991), p. 421.

més no, més fàcil accés a la informació, en comparació amb èpoques anteriors.

Es tracta de buscar el benestar d'un col·lectiu de dones que viuen un infern permanent que no es correspon amb el nivell de desenvolupament de l'actual cultura europea. Es tractaria, consegüentment, d'assolir un objectiu postmaterialista.

Visió sociològica del fenomen de la violència domèstica

Abans d'aprofundir en la gènesi cultural i sociològica del fenomen que tractem, definirem el concepte de violència domèstica. Per violència domèstica vers les dones s'entén tots aquells maltractaments dins l'àmbit familiar que es materialitzen en agressions físiques (cops, contusions o lesions) o bé en agressions verbals (insults, amenaces, humiliacions). Constitueixen un atemptat contra la dignitat de la persona i una minva de determinats béns protegits legalment: la integritat física, l'honor, la llibertat i la seguretat personal.

La violència contra les dones parteix d'un comportament històric dels homes en una societat tradicionalment patriarcal que ha estat definit com un mecanisme de dominació. És, sens dubte, una manifestació de les relacions de poder històricament desiguals entre dones i homes que han derivat en la discriminació contra les dones per part dels homes i en l'impediment del ple desenvolupament d'aquelles. La Plataforma d'Acció de la Cimera sobre la Dona celebrada a Pequín el setembre de 1995 aclareix que «la violència contra les dones és un mecanisme social fonamental en virtut del qual les dones estan en una posició de subordinació respecte als homes». Les veus feministes consideren que en una societat masclista, dominada pels homes, sempre ha interessat mantenir els maltractaments contra les dones com un afer privat, de l'àmbit familiar, on sempre ha dominat el concepte d'autoritat marital i paterna (la idea de l'home cap de família).

Però encara ens podem preguntar: per què els homes maltracten les seves dones i les dones es deixen maltractar? Glòria Poal,⁴ psicòloga social, considera que la socialització que rep cada sexe és clarament diferencial i causant de la discriminació del sexe femení: «els agents socialitzadors tendeixen a considerar la dona un sexe secun-

4. Gloria Poal Marcet analitza des d'una visió psicologicosocial les característiques bàsiques de la diferent socialització rebuda pels homes i per les dones, i les consegüents conductes i actituds.

dari, menys important o complementari», de forma que «la socialització femenina és globalment discriminatòria a quatre nivells: per l'escassa rellevància social que s'atribueix a la dona, pels models de conducta que se li ofereixen (a la televisió, etc.), pel que se'ls fa (agredir-les o violar-les) i pel que no se'ls deixa fer, i pel que se'ls fa fer (limitades a les feines domèstiques)» (Poal, 1995, p. 47). Afegeix que les dones, durant el seu procés de socialització, no són suficientment estimulades cap a la competitivitat i l'assoliment de metes econòmiques. Alhora, els homes, pel tipus de socialització que reben, solen desenvolupar un seguit de trets característics (inhibició afectiva, seguretat en si mateixos, capacitat d'autosuperació, dificultat a reconèixer els seus errors, etc.) que fomenten la tendència a l'agressivitat juntament amb un sentiment de superioritat respecte a la dona, que contrastadament tendeix a la dependència, la infravaloració, la inseguretat i a desenvolupar una tolerància a la frustració. Tot això pot portar la dona a una perillosa resignació de dependència econòmica, que tanca el cercle de la discriminació femenina i manté moltes dones subordinades als membres de l'altre sexe per sobre de qualsevol descontentament.

Cèlia Lewintal (1997) afegeix a aquesta visió que la dominació amagada anul·la les diferències: «és una tàctica discriminatòria per al rebuig d'un sexe, una apropiació indeguda de la dona com a subjecte desitjat i devaluat com a objecte» (p. 39).⁵

És, doncs, imprescindible posar límit a allò que és clarament un risc de vida, un límit que comença amb la presa de consciència i la separació del marit, que continua amb l'ajuda i l'assessorament per part de centres destinats i especialitzats per a aquests casos, i que acaba amb un reconeixement de la gravetat del problema per part de l'esfera politicojudicial.

El fenomen de la violència domèstica arriba a ser fins i tot explicat des d'una vessant econòmica. Segons Fernando Esteve Mora, del Departament de Teoria Econòmica de la Universitat Autònoma de Madrid (1998), els agressors es comporten com si compressin, mitjançant transferències de renda, l'aguant de la seva parella. Es tracta

5. Aquesta autora apunta que els éssers humans neixen desprotegits amb una doble dependència vital i afectiva: la d'ocupar un lloc significatiu per a l'altre. Per a la dona, si falla aquest sosteniment imprescindible, estarà condemnada al fracàs. El *desempament* llança la dona als braços d'algú (primer el pare, i el marit després) com si fos l'única alternativa afectiva. Es lliga a l'altre segellant la seva dependència, sempre al cas del seu desig, del que necessita, i es lliura a la seva violència perquè ell, des de la seva posició de domini, té tots els drets sobre la seva persona i la pot sotmetre a les seves exigències sense límits. Ella consent l'abús, el maltractament, com si no pogués fer altra cosa.

d'un aparent intercanvi en el qual la dependència afectiva, si existeix, abarateix el preu que paga l'agressor.⁶

Model esquemàtic de la mobilització del Moviment Social

Des de l'àmbit de la mobilització política, el model d'investigació que hem seguit consta de tres elements que, segons J. Pont i Vidal, s'han d'operacionalitzar de la manera següent: com a centre de la mobilització a macroescala, parlarem dels grups que componen el moviment contra la violència domèstica i dels models interpretatius d'aquests grups; vist des de la mobilització a microescala, comentarem les preferències per formes de participació no institucional i els canals per a la incorporació de nous membres al moviment.

Actors socials

Des del marc macro de la mobilització política, els grups que formen part del moviment dibuixen un extens ventall caracteritzat per l'heterogeneïtat. Una diversitat que s'observa des del punt de vista del nivell econòmic, intel·lectual-professional, territorial, institucional, no institucional, etc. dels seus participants.

En el moment d'establir una relació dels diversos grups socials que componen el moviment social contra la violència domèstica, ens ha resultat de gran utilitat l'accés informàtic a Internet per poder comprovar aquesta diversitat i el destacable interès pel tema.

Dividim els agents participants en dos grans blocs, institucionals (com a organització fonamental d'un Estat) i no institucionals (associacions i organitzacions no governamentals).

En cada un dels blocs podem establir diferències d'acord amb l'àmbit territorial a què pertany. Així, parlarem de participació a escala internacional, nacional i autonòmica-local.

6. Una part de la violència seria racionalitzable en la mesura que, per a aquell que l'exerceix, compleix dues funcions: una, instrumental, com a mitjà per aconseguir que l'altra modifiqui el seu comportament en la direcció que el violent desitja; l'altra, expressiva, com a forma de manifestar el seu estatus o les seves frustracions. La modelització econòmica comporta que l'home agressiu maximitzi el seu benestar, que depèn, entre altres factors, de la combinació òptima de les transferències de renda que fa a la seva parella i del seu nivell de violència, atesa la restricció que representa la possibilitat que sigui abandonat per la seva muller. La dona, per part seva, minimitza la violència que pateix, i l'accepta perquè en major o menor mesura depèn econòmicament de la seva parella.

Dintre dels grups de caràcter institucional a nivell europeu, s'ha de subratllar la presència del Parlament Europeu com a institució d'àmbit supranacional que ha pres consciència de l'abast del problema de la violència vers les dones i ha elaborat una resolució sobre una campanya europea per la tolerància zero davant la violència exercida sobre les dones. Es tracta el tema de la violència viscuda per les dones en tots els àmbits (laboral, situació de guerra). Fa referència a les diverses conferències celebrades en l'àmbit internacional (Conferència Mundial dels Drets Humans, Conferència de les Nacions Unides sobre la Dona, del 1995, etc.), a informes (informe de la Comissió de Drets Humans de la Dona), plataformes (plataforma d'acció de l'ONU per a Pequín) i dades estadístiques publicades per les Nacions Unides, i al fet que existeix plena consciència que a la UE la violència contra les dones a la llar és freqüent i persistent, i que a escala nacional no existeixen instruments jurídics, o els que hi ha són insuficients i no permeten defensar-se dels abusos comesos pels homes.

Finalment, el Parlament Europeu remet a la Comissió i als Estats membre per formular una sèrie de demandes i recomanacions (que seran exposades de forma general més endavant) amb la finalitat d'acabar aquest problema.

A escala nacional, les institucions que han participat de forma activa en la mobilització política són moltes: per una banda, partits polítics de tendències d'esquerres com el Partido Democrático de la Nueva Izquierda, Izquierda Unida i el Partit Socialista, i per l'altra, l'Institut de la Dona. Tots ells han participat en nombrosos actes amb la voluntat d'incidir davant les institucions públiques i davant la societat en general. Els partits polítics fins i tot han presentat iniciatives al Parlament espanyol. I Nueva Izquierda va donar suport i va participar en una tancada de dones, càrrecs públics, contra la violència familiar portada a terme a Madrid el gener de 1998.

De la mateixa manera han actuat, des de l'àmbit català, l'Institut Català de la Dona i el Consell Nacional de Dones de Catalunya, que van convocar plegats la manifestació del 25 de novembre de 1998. Joaquima Alemany, presidenta de l'Institut Català de la Dona, va fer una crida a l'esperança, ja que, a judici seu, «tot el món està assumint que els maltractaments succeeixen», i a més va declarar que «aquest és un esforç d'esperança perquè aquest tema es vehiculi i de cara al futur hi hagi menys dones maltractades».

Quant a grups de caràcter no institucional que componen el moviment que lluita contra la violència que pateixen les dones, es distingeixen igualment tres nivells territorials.

En primer lloc, amb abast internacional, l'entitat Dones per Europa, que rep el suport del Parlament Europeu juntament amb la

Comissió Europea i la Diputació de Barcelona, i el Lobby de Dones europeu, el qual, entre els nombrosos temes que tracta, ha mostrat el seu suport i la seva participació en actes tan importants com el Fòrum de Madrid.

Dones per Europa és una associació sense ànim de lucre que té una finalitat informativa i formativa. És una entitat europeïsta que informa sobre la Unió Europea des del punt de vista de la dona. Hem volgut classificar-la com a agent institucional perquè forma part del Consell Català del Moviment Europeu i de la Comissió de Dones del Moviment Europeu Internacional, on participa en les iniciatives i les activitats que s'acorden, entre les quals les que fan referència al moviment contra la violència domèstica englobat dins de la violència contra la dona. Encara que, com a associació, bé podria emmarcar-se dins el bloc d'entitats no institucionals.

Però, sens dubte, de tots els agents o entitats, la pedra de toc d'aquest moviment la constitueixen els d'escala nacional i autonòmica-local. Amb representació estatal, la Federación de Asociaciones de Mujeres Separadas y Divorciadas, la Asociación de Mujeres Maltratadas, el Congreso de Mujeres Abogadas, nombroses organitzacions de dones de caràcter local, etc. destaquen pel seu important paper actiu quant a la convocatòria i participació en manifestacions, elaboració d'informes, de demandes...

El gener de l'any passat, la Federació d'Associacions publicava una reflexió sobre la violència contra les dones a Espanya en la qual manifestava la seva satisfacció pel trencament de la barrera del silenci, que durant molts anys ha impossibilitat el coneixement públic dels fets relatius a la violència que patien moltes dones en les seves relacions de parella. A més, a l'article es fa un balanç de la incidència del fenomen —61 dones mortes durant l'any 1997— i una relació de propostes i demandes al Govern per eliminar allò que es denomina «xacra social». A més, l'estiu de 1998, la presidenta d'aquesta organització va enviar una carta a José María Aznar, president del Govern central, a la qual farem referència en les pàgines següents en parlar de formes de protesta. En aquesta carta es descriu la realitat del problema —durant els últims mesos el càlcul estatal de la dramàtica estadística mostra la xifra de dues dones assassinades per setmana, quasi totes en la circumstància subsegüent a la petició de la separació per part de la dona— i es fa referència a la manca de sensibilització dels ens, els organismes i les institucions de tots els àmbits davant un problema de tanta gravetat.

La carta acaba amb una petició als diferents òrgans de poder, jutges, legisladors, autoritats governatives i policials, tant a escala estatal com autonòmica i local, perquè coordinin l'acció de conjunt que

exigeix la situació i adoptin una sèrie de mesures legislatives que es considera que s'haurien de prendre necessàriament.

El IX Congrés Estatal de Dones Advocades, celebrat el 1994, va arribar a la conclusió que seria interessant, amb vista a l'eradicació del problema, la creació d'un fiscal especial contra la violència domèstica.

Finalment, a escala autonòmica-local, a més de nombroses organitzacions i plataformes de grups feministes, o simplement de dones organitzades, volem apuntar el Grupo de Hombres de Sevilla, el Centro de Documentación de la Asamblea de Mujeres de Vizcaya i el Lobby de Dones de Mallorca.

El Grupo de Hombres de Sevilla ha creat una pàgina web amb una reivindicació manifesta de «no més violència contra les dones». Es tracta d'un col·lectiu d'homes de Sevilla que es reuneix des del juny de 1996 per analitzar els aspectes desfasats dels models masculins tradicionals. Amb el manifest pretenen que la resta dels homes assumeixin el problema que els implica i que no es limitin a manifestar la seva solidaritat, sinó que prenguin les seves pròpies iniciatives i es comprometin de manera activa, ja que el silenci els fa còmplices. També exigeixen que els mitjans públics arbitrïn les mesures necessàries per garantir la tutela efectiva dels drets de les víctimes i el càstig dels culpables i qüestionin en l'educació i en els mitjans de comunicació els conceptes tradicionals de masculinitat.

El Lobby de Dones de Palma, des de la seva creació el 1994, ha exercit l'acció popular en diversos casos de maltractaments. En virtut de la seva experiència i de la seva preocupació per l'àmplia incidència d'aquests en el seu medi, i també a la resta de l'Estat, el mes d'octubre de 1997, el Lobby va sol·licitar la intervenció del Defensor del Poble, en un intent de millorar i coordinar esforços per a l'eradicació urgent d'aquesta xacra social. La carta enviada contenia una detallada descripció dels fets que les inciten a mobilitzar-se, i la proposta de l'adopció d'unes mesures.

Així mateix, el Lobby es va dirigir al president del Govern i als ministres per suggerir que com a mostra simbòlica creien convenient que en els funerals de dones víctimes (un tipus de terrorisme comparable a l'exercit per ETA) assistís personalment un representant del Govern. Amb això aconseguirien modificar el tractament informatiu i, conseqüentment, la percepció social del problema.

Hem deixat per al final el conegut Fòrum de Madrid, per la seva heterogeneïtat quant a la composició. El Fòrum de Madrid està constituït per multitud d'organitzacions (Asamblea Feminista de Madrid, Asociación de Mujeres Violadas, Federación de Mujeres Separadas y Divorciadas, Departament de la Dona d'UGT, Looby Europeu de Do-

nes i diversos instituts, secretaries, i comissions de la dona) amb la finalitat d'incidir davant les institucions públiques i davant la societat madrilenya; ofereix una resposta des d'un moviment associatiu de dones a aquest tipus de violència.

Es dona una clara interconnexió entre els diversos grups, sobretot entre les organitzacions de caràcter no institucional, que no dubten a unir esforços per lluitar per la causa i exercir una pressió més potent sobre els poders públics i promoure un canvi en la interpretació de la societat. Fins i tot a escala internacional, les organitzacions contra la violència a les dones en general i contra la violència domèstica en concret mantenen lligams i contactes que donen mostres de l'extensió d'aquest moviment social (Amèrica Llatina i el Carib, Àsia i el Pacífic, els Estats Units...). El fet que el problema dels maltractaments a les dones no estigui, desgraciadament, limitat de forma territorial, ha contribuït a fer que s'elevi en una sola veu i rebi més suport d'organitzacions internacionals, com ara les Nacions Unides. Com a mostra, l'ONU va redactar un informe per als drets de la dona, publicat el febrer de 1996, en el qual qualifica la violència domèstica contra les dones com un acte assimilable a la tortura que ha de ser legalment penalitzat.

Com hem pogut observar, el grau de diversitat quant a actors que participen i se senten implicats en el moviment és elevat. Així mateix, els tipus de dones que es mobilitzen en les protestes i manifestacions no responen a unes característiques comunes i generalitzades, sinó que poden procedir d'estrats socials i culturals molt diferents. Potser perquè la incidència d'aquest problema repercuteix, de forma directa o indirecta, a totes les capes socials.

Model interpretatiu per a les organitzacions del moviment

Seguint el model esquemàtic de mobilització del nostre moviment social, el discurs que conforma el marc interpretatiu del moviment contra la violència domèstica estarà integrat, segons Pont i Vidal (1997) «per indeterminats continguts i formes». Si per als partits polítics aquests continguts i formes són els seus programes i els seus estatuts, per al moviment social són el conjunt de demandes i propostes que dirigeixen als poders públics, en relació amb un fenomen social que pretén canviar.

El moviment social que estudiem parteix de la concepció que la violència contra les dones està vinculada al desequilibri en les relacions de poder entre els sexes en els àmbits social, econòmic, religiós i polític, tot i els esforços de les legislacions a favor de la igualtat.

Considera que constitueix un atemptat contra el dret a la vida, a la seguretat, a la llibertat, a la dignitat i a la integritat física i psíquica de la víctima. Les organitzacions feministes consideren fonamental, i així ha estat reclamat, insistir en el fet que la violència contra les dones és una vulneració dels drets humans fonamentals, i, per tant, que és obligació dels Estats garantir la vida, la llibertat i la seguretat personal de les dones, especialment a les seves llars. Afegeixen que la violència domèstica no és una qüestió personal i privada, i que per eliminar-la cal que el Govern i el Parlament prenguin mesures polítiques i que jutges i fiscals apliquin de manera efectiva les mesures judicials i policials.

Demandes socials

Les mesures proposades des de les organitzacions de dones agrupades en diversos fòrums o plataformes contra la violència domèstica han estat molt variades. El comunicat del Fòrum de Madrid trasllada a l'opinió pública la importància que té el fet que «a la fi s'hagi trencat el mur de silenci que durant tants anys ha impossibilitat el coneixement públic dels delictes relatius a la violència familiar». El Fòrum de Madrid considera que, tant les iniciatives parlamentàries com els recursos socials a adoptar han de tenir la participació d'organitzacions de dones com a interlocutores vàlides, ja que són la societat civil organitzada representativa del col·lectiu afectat i són, a més, expertes en aquest tipus de violència i, per tant, coneixedores de la problemàtica en tot el seu abast, en la seva gènesi i en les conseqüències que se'n deriven. Per això afirmen que es necessària la creació d'una mesa mixta constituïda per una comissió d'aquestes organitzacions i el Govern. A més d'aquesta demanda, en el Fòrum de Madrid i des d'altres organitzacions i grups representants de dones s'han expressat demandes de molts tipus. Hem volgut unificar les llistes de suggeriments destinats al Govern, als jutges i fiscals i a la societat en general per poder-ne fer una relació de totes. *Grosso modo*, les seves demandes es divideixen en dos grups, que incideixen respectivament en l'àmbit legislatiu i en l'educatiu (estructural).

Respecte a la legislació, consideren que:

— Abans de canalitzar l'adopció de reformes legislatives i improvisar noves mesures, és necessari que els jutges i fiscals posin en pràctica, amb plena efectivitat, les normes legislatives vigents, tant en matèria civil com penal.

— S'imposa com a mesura urgent la introducció en l'ordenament jurídic d'una llei de protecció de la víctima, amb la instauració de la restricció d'acostament de l'agressor a la víctima (estranyament) i una àgil expedició judicial de cartes-ordres per a la protecció de les dones maltractades.

— Cal crear una fiscalia amb competència específica sobre la violència familiar.

— Correspon als partits (amb la participació de les organitzacions de dones) presentar les iniciatives al Parlament.

— Els recursos socials han d'arbitrar-se amb criteris tècnics de selecció qualitativa. Proposen que la gestió de centres d'acollida sigui confiada a organitzacions de dones expertes en la matèria.

Quant a les demandes de caràcter educatiu:

— Creuen imprescindible que en la formació de jutges, advocats, psicòlegs, treballadors socials i forces de seguretat de l'Estat s'afegeixi com una matèria més el coneixement i el domini tècnic del camp de la violència familiar.

— Proposen introduir en el sistema educatiu el concepte d'igualtat en les relacions de cooperació entre els sexes i el rebuig i la censura vers les actituds i els comportaments que generin violència entre sexes.

— Proposen desenvolupar campanyes de sensibilització, dirigides a la societat i mantingudes durant un temps llarg per afavorir el canvi de mentalitat i trencar els tòpics i els mites que divideixen la societat per sexes.

Com a darrer punt, des del moviment associatiu de dones es reclama a la societat la mateixa resposta de capacitat de protesta i de condemna per posar fi a aquell silenci que parteix de conceptualitzar els maltractaments a la dona com a incidents esporàdics i naturalitzats dintre de la relació de parella.

En definitiva, el suport que necessita la dona maltractada va més enllà de l'accés a les cases d'acollida, és important que no siguin un refugi estil gueto, sinó una alternativa a la violència basada en el foment de la seva autoestima. És necessari que la dona s'alliberi de la idea que «en el fons jo sé que és bona persona», vinculada amb les pautes fruit de la socialització diferenciada, i se'ls faciliti la capacitat i la formació necessàries, la seguretat i el coneixement dels seus drets en igualtat de condicions, com a ciutadanes de ple dret i com a participants i corresponsables de la marxa de la societat. Els programes d'ajuda a la dona, el grups psicoterapèutics i les cases d'acollida han

de fer aquesta funció; i en el moment en què les institucions polítiques no facilitin aquests mitjans exigits pel moviment en contra de la violència domèstica, estan repetint el maltractament, en la mesura que legitimen la discriminació d'aquestes dones oblidades i reproduïxen la violència i el desemparament.

En conclusió, des del moviment associatiu de dones es reclama a la societat espanyola la mateixa capacitat de resposta que manifesta quan es produeix un acte de terrorisme polític, i que es posi fi a aquell silenci que parteix de conceptualitzar els maltractaments a la dona com a incidents esporàdics i naturalitzats dintre de la relació de parella.

Presa de consciència i formes de participació

Com a mobilització a microescala, hem de tenir en compte les preferències polítiques de les organitzacions i els grups participants. Tal com afirma Pont i Vidal, després d'un període de presa de consciència i de decisió cada persona desenvolupa una predisposició a participar en el moviment. Aquest procés de decisió no es produeix sense l'existència d'un desencantament difús. Per tant, cal que existeixi la consciència que el fenomen de la violència domèstica és un problema social i que la participació i la pressió política pot aconseguir influir a escala política, però que al mateix temps la confiança en el sistema polític existent per a la resolució del problema és escassa. Els participants d'aquest moviment han donat mostres de la seva desconfiança en el sistema polític en considerar públicament que el Govern només ha fet simples declaracions d'intencions, producte de precipitacions insuficients i amb manca del contingut necessari per portar a terme el veritable pla de xoc, que ha de tenir en compte les organitzacions de dones i els sectors socials afectats.

Ara arribem al punt en què cal aclarir quins són els factors que han tingut la virtut de despertar la consciència ciutadana i la de les institucions. El dramàtic balanç de 75 dones mortes al llarg del 1997 és una dada que evidencia la realitat de fenomen, que les organitzacions de dones anaven denunciant any darrere any com a terrorisme familiar, i que en transcendir a l'opinió pública gràcies als mitjans de comunicació ha originat un clamor generalitzat de condemna davant la crueltat que de manera habitual pateixen entre un 35 % i un 40 % de dones per part dels seus marits o companys.

Així, doncs, la violència domèstica sempre ha existit, però la novetat radica en el fet que als darrers anys ha saltat de les pàgines de fets diversos a la primera plana. El motiu no és l'esgarrifosa xifra de

víctimes, sinó els interessos del poder mediàtic. El cas d'Ana Orantes (la dona granadina cremada viva pel seu exmarit, després d'haver denunciat en un programa de televisió que rebia continus maltractaments per part d'ell) i el sensacionalisme televisiu que va despertar, suposem que va ser el detonant que va fer que la violència domèstica comencés a deixar de ser un tema menor per als mitjans de comunicació.

D'altra banda, les grans protagonistes d'aquest moviment són les organitzacions de dones, molts cops de caràcter feminista, les quals, tot i que coneixen la deficient reacció dels poders públics en la resolució del problema, opten per uns canals i unes formes de participació no institucionals. Molts d'aquests mecanismes ja han estat esmentats, però tot i així presentarem una llista general d'actes i de formes de pressió:

— El 1994 es crea el Lobby de Dones de Mallorca.

— El juny de 1995 es va signar la Declaració de Madrid amb el lema «Digues no a la violència contra las dones». En la declaració es feia referència a totes les vessants de la violència: domèstica, laboral i guerres i conflictes.

— El Fòrum de Madrid convoca una manifestació el dia 25 de cada mes: una concentració de protesta contra la violència vers la dona. A la plaça de Sant Jaume de Barcelona el dia 25 de novembre de 1998 es va celebrar una multitudinària manifestació en ocasió del Dia de la Dona Maltractada.

— La UE declara tot el 1999 any per lluitar contra aquesta pràctica.

— La Federación de Asociaciones de Mujeres Separadas y Divorciadas va enviar unes cartes al Defensor del Poble i al president del Govern exposant el problema que les preocupa i les mesures que caldria prendre.

— La presidenta de la Comissió Parlamentària de la Dona, María José Calderón, va fer una crida a la societat perquè manifestés el rebuig a aquest tipus de violència.

— Es publiquen regularment articles a revistes (per exemple, a *Iniciativa Socialista*) escrits per autores d'esquerres que denuncien la gravetat del problema i la falta de sensibilitat i d'acció per part del Govern.

— A Internet, des d'agost de 1998, el web *Mujeres en red* ofereix tots els instruments per denunciar abusos: telèfons d'urgència, on anar, com obtenir ajuda, etc. A més, manté una adreça de correu electrònic a la qual pot dirigir-se tothom qui ho desitgi i un fòrum de discussió, i ofereix enllaços amb altres països. Per la seva banda, el

partit Nueva Izquierda ha organitzat una mobilització internacional que consisteix a incloure en el major nombre de pàgines web les imatges d'una espelma i una rosa com a símbols de la Campanya contra la Violència vers la Dona que la Unió Europea ha declarat per a aquest any 1999.

Quins objectius ha assolit el moviment

Des del punt de vista legal, val a dir que s'han aconseguit algunes transformacions considerables. A finals de l'any en què, pel que fa a notícies als mitjans de comunicació, esclata el nombre de casos de dones maltractades (un balanç de 91 dones mortes durant el 1997), es va aprovar al Congrés dels Diputats una proposició no de llei presentada per tres grups parlamentaris (PSOE, PP i IU-IC). Aquesta proposició instava el Govern a elaborar una iniciativa legislativa per prevenir i resoldre la violència contra les dones.⁷

La creació d'una fiscalia especial per als delictes de violència contra la dona era, entre les demandes del moviment, un aspecte de vital importància, que els ministeris de Justícia i d'Afers Socials van tanmateix descartar malgrat les fortes crítiques que això va suscitar per part de les organitzacions feministes. D'altra banda, el fiscal general de l'Estat, Jesús Cardenal, va instar els fiscals a adoptar el «màxim rigor en els judicis per violència domèstica».⁸ A més, la secretària d'Afers Socials, Amalia Gómez, va anunciar l'ampliació del termini màxim d'estada als centres d'acollida.

Finalment, el Govern espanyol va presentar al Congrés dels Diputats, el novembre de 1998, un projecte de llei orgànica de modificació del Codi Penal del 1995 en matèria de protecció a les víctimes de maltractaments i de la Llei d'enjudiciament criminal.⁹

Respecte a la necessitat que s'estengui la consciència que aquest fenomen ha de ser públicament condemnable, tant pels poders pú-

7. Les mesures que es proposaven eren bàsicament: la creació d'una fiscalia especial, la presència de dones agents a totes les comissaries de capital i una campanya de sensibilització social basada en la idea que la violència en l'àmbit domèstic és igualment violència.

8. *Diario 16*, 28 de desembre de 1997.

9. Quant al Codi Penal, es pretén modificar els articles 33, 39, 48, 57, 53, 617 i 620, amb la intenció d'incloure com a pena accessòria de determinats delictes la prohibició d'aproximació a la víctima, tipificar com a delicte específic la violència psíquica exercida amb caràcter habitual sobre les persones properes i poder exercitar l'acció penal en el cas de faltes.

blics com per la societat en general, des de l'esfera institucional s'ha respost amb mesures com ara les Jornades sobre la violència en l'àmbit familiar organitzades per l'Institut de la Dona i el Consell General del Poder Judicial, on participen jutges, fiscals, metges i diverses ONG. L'objectiu és conscienciar la societat sobre la gravetat que aquesta desgràcia revesteix per a les dones que la pateixen i tractar d'implicar l'Administració de Justícia en la resolució del problema.

Com a botó de mostra dels fruits aconseguits gràcies a la pressió exercida sobre les institucions, la directora de l'Institut Andalús de la Dona, Carmen Olmedo, va anunciar el novembre de 1998 la subscripció d'unes mesures d'articulació dels diferents hàbits que intervenen en l'atenció a dones maltractades dins un pla de cooperació institucional.

El Defensor del Poble, pressionat en certa mesura pel moviment i com a resposta a la carta que va rebre per part del Lobby de Dones de Palma (en la qual sol·licitaven la seva intervenció en un intent de millorar i coordinar les esforços), va acollir amb gran interès la seva queixa. De la reunió de la Comissió Mixta de Relacions amb el Defensor del Poble que es va celebrar el 16 de setembre de 1997, va sortir un informe on es recullen les mesures i les línies d'actuació. El Defensor del Poble fa un seguit de recomanacions en relació amb qüestions jurídiques, policials, penitenciàries, educatives, socials-assistencials i sobre l'accés a habitatges de protecció oficial. Aquestes van ser dirigides a diversos ministeris (de Justícia, d'Interior, d'Educació i d'Afers Socials) i a diverses institucions jurídiques (Consell General del Poder Judicial, Consell General de l'Advocacia, Direcció General d'Institucions Penitenciàries). Però és obvi que encara queda molt de camí per recórrer i que és necessària la persistència dels participants del moviment contra la violència, que pot ser potenciada pels efectes dels mitjans de comunicació.

Conclusions

El moviment social que lluita contra la violència vers les dones ha demostrat que supera fronteres i barreres socials. La finalitat que es proposa té un ampli grau de dificultat, pel fet que es posen en crisi una sèrie d'aspectes culturals arrelats des de fa segles en la nostra societat.

És significatiu, per tant, el brot espontani d'acció de diversos grups a fi de reivindicar el reconeixement públic del fenomen de la violència contra les dones com a problema social. Això no obstant, volem destacar que la xacra en si i les respectives reivindicacions ja

estaven latents dins de les associacions feministes. El canvi d'estat d'aquest moviment s'ha d'agrair en bona part a la importància que han donat els mitjans de comunicació de masses a casos individuals de dones maltractades.

En aquest punt de l'article ens hauríem de plantejar si les qüestions arran de les quals va sorgir aquest moviment s'han solucionat, si s'han vist satisfetes. Podem dir que el moviment analitzat ha aconseguit objectius descompensats en els dos sistemes en els quals volia provocar canvis: el sistema políticoadministratiu i el sistema sociocultural.

En el sistema políticoadministratiu, encara que els avenços no són al cent per cent els volguts, es pot assenyalar que és on s'han assolit més demandes, ja que hi ha hagut canvis de caràcter legislatiu i administratiu per tal que les dones víctimes de maltractaments puguin gaudir de més protecció i ajuda. Tanmateix, i com ja s'ha vist al llarg del present escrit, l'*output* administratiu-legislatiu producte d'aquesta mobilització no arriba a cobrir ni de lluny la major part de les reivindicacions de les associacions de dones i dels actors implicats en el moviment.

Però els canvis en el sistema sociocultural són encara més infims. La pretensió de canvi de les estructures familiars tradicionals patriarcales i masclistes requereix temps i treball. La voluntat d'igualar homes i dones ha d'inscriure's en les arrels de la mateixa societat. S'ha de començar la transformació anhelada des de les aules de les escoles i en l'educació sense discriminació per raó de sexe entre nenes i nens; s'ha d'ensenyar que no existeix un rol específic per a cada sexe. En aquest pla, doncs, encara li queda molta feina per fer a aquest moviment i a la resta d'associacions de dones del planeta que busquen un canvi en els valors i en l'estructura de la societat.

Bibliografia

- ESTEVE, F. (1998). «La economía de la violencia doméstica». *El País* (22 de diciembre).
- INGLEHART, R. (1991). *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas*. Madrid: CIS.
- LARRAURI, E.; VARONA, D. (1995). *Violencia doméstica y legítima defensa*. Barcelona: EUB.
- LEWINTAL, C. (1997). «La mujer de hoy». *Revista de Treball Social*, núm. 145 (març).
- MOLINS LÓPEZ-RODÓ, J.M. (1998). «La teoría de grupos». *Working Papers* [Barcelona], núm. 143.

- PASQUINO, G., *et al.* (1993). *Manual de Ciencia Política*. Madrid: Alianza Editorial. (Alianza Universidad Textos).
- POAL, G (1995). «Reflexiones en torno a la socialización diferencial de mujeres y hombres». *Revista de Treball Social*, núm. 140 (deseembre).
- PONT I VIDAL, J. (1997). «El model sistèmic de C. Offe i J. Habermas. Elements per a l'estudi analític i comparatiu dels moviments socials». *Perspectiva Social* [Barcelona], núm. 39, p. 15-34.
- «Proyecto de ley 121/000150, Orgánica de modificación del Código Penal de 1995, en materia de protección a las víctimas de malos tratos, y de la Ley de Enjuiciamiento Criminal». BOCG (30 de noviembre de 1998).
- RASCHKE, J. (1985). *Soziale Bewegungen. Ein historisch-systematische Grundriss*. Frankfurt/Nova York.
- TARROW, S. (1997). *El poder en movimiento*. Barcelona: Alianza Editorial (Alianza Universidad).
- TEJERINA, B.; FERNÁNDEZ SOBRADO, J.M. (s.a.). «Los movimientos sociales y su dimensión política en las sociedades avanzadas: un inventario de cuestiones teóricas y analíticas». (Ponència presentada al IV Congreso Español de Sociología).

Publicacions periòdiques

- ABC*. 20/12/97; 27/11/97; 14/1/98.
- Alerta*. 25/11/97.
- Avui*. 8/1/98.
- Diario 16*. 22/6/97; 3/11/97.
- Diario de Burgos*. 31/12/97.
- El Mundo*. 15/12/97.
- El Norte de Castilla*. 26/11/97.
- El País*. 8/10/97; 20/12/97; 21/12/97; 18/2/99; 25/2/99.
- El Periódico de Catalunya*. 22/12/97; 3/1/98; 4/1/98; 9/1/98; 10/1/98; 16/1/98; 17/1/98; 18/1/98; 21/1/98; 22/1/98; 24/1/98; 12/2/98; 11/5/98.
- El Punt*. 11/1/98.
- Ideal*. 25/11/97.
- La Vanguardia*. 12/11/97; (revista) 15/06/97.
- Ya*. 16/12/97.